

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 12, Αρ. 4 (2023)

ICODL2023

Πρακτικά του 12^{ου} Συνεδρίου

για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση
Η εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση στην ψηφιακή εποχή

Αθήνα, 24 έως 26 Νοεμβρίου 2023

Τόμος 4

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντώνης Λιοναράκης

Ευαγγελία Μανούσου

ISBN 978-618-5335-22-9
ISBN SET 978-618-82258-5-5

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών,
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ελληνικό Δίκτυο
Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Εκπαιδευτικές τεχνικές δημιουργίας θετικού κλίματος στην εξΑΕ: Οι απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ

Μαρία Ορφανού Λελοβίτου, Αγγελική Σαμαντά,
Γιάννης Τρυφιιάτης

doi: [10.12681/icodl.5645](https://doi.org/10.12681/icodl.5645)

Copyright © 2024, Μαρία Ορφανού Λελοβίτου, Αγγελική Σαμαντά,
Γιάννης Τρυφιιάτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

**Εκπαιδευτικές τεχνικές δημιουργίας θετικού κλίματος στην εξΑΕ:
Οι απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ**

**Educational techniques towards a positive climate in distance learning:
Hellenic Open University postgraduate students' views**

Μαρία Ορφανού Λελοβίτου
Εκπαιδευτικός
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΕΤΑ ΕΑΠ
mariaorfanou1808@hotmail.com

Αγγελική Σαμαντά
Διδάκτωρ Διδακτικής Φυσικών
Επιστημών
angelikisamanta@gmail.com

Γιάννης Τρυφιιάτης
Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό
Προσωπικό ΕΑΠ
tryfiatisgiannis@yahoo.gr

Περίληψη

Στο πλαίσιο της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, ποικίλες ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές αξιοποιούνται ευρέως τα τελευταία χρόνια από τους διδάσκοντες/τις διδάσκουσες, με στόχο οι φοιτητές και οι φοιτήτριες να ασκηθούν ατομικά και ομαδικά, να ενεργοποιηθούν και να λειτουργήσουν αυτόνομα προς μια ευρετική πορεία αυτομάθησης. Οι τεχνικές διακρίνονται σε αυτές που αξιοποιούνται από την πλευρά του διδάσκοντα/της διδάσκουσας, του διδασκόμενου/της διδασκομένης, της ομάδας των διδασκομένων άλλοτε με τη χρήση τεχνολογικών μέσων και εργαλείων και άλλοτε χωρίς αυτά. Στην παρούσα εργασία, διερευνώνται οι εκπαιδευτικές τεχνικές που μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση του κλίματος στην εξΑΕ, ενισχύοντας έτσι τη δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης. Στη συνέχεια, παρατίθεται η ποιοτική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε με φοιτητές/φοιτήτριες των ΜΠΣ «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης-Επιστήμες της Αγωγής» και «Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Φυσικών Επιστημών Καθηγητών» του ΕΑΠ, και στην οποία εξετάστηκε ρόλος των ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών και η επίδρασή τους στη διαμόρφωση θετικού κλίματος στα ΜΠΣ. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι με την αξιοποίησή τους οι φοιτητές/τριες ενεργοποιούνται περισσότερο, παρέχεται υψηλότερο επίπεδο αλληλεπίδρασης των μελών της ομάδας, ενώ αυξάνεται η συνεργασία και η συνεργατική μάθηση.

Λέξεις-κλειδιά

θετικό κλίμα, τεχνικές, εξΑΕ, διδάσκοντες/διδάσκουσες, διδασκόμενοι/διδασκόμενες

Abstract

In distance learning, during the last years, educators and students use many educational techniques on a great scale to act individually or collectively, get motivated and act independently towards a heuristic way of self-learning. These techniques are distinguished into those that are implemented by educators, students, student groups either using exclusively technological means or not. In the present study, educational techniques that contribute to climate improvement in distance learning, leading to the formation of a learning community are probed. Moreover, we describe the qualitative research that was carried out on students of MSc “Education and Technologies in Distance Teaching and Learning Systems-Education Sciences” and “Master in Teaching Natural Sciences” of Hellenic Open University, where we examined energetic, educational techniques and their impact in positive climate setup in these MSc. This research showed that in a positive climate, students get more motivated, there is a higher level of interaction among the group’s members, while collaboration and cooperative learning are increased.

Keywords

Positive climate, techniques, distance learning, educators, students

Εισαγωγή

Η δημιουργία θετικού κλίματος μάθησης στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση είναι μείζονος σημασίας, διότι σε αυτό στηρίζεται όλο το οικοδόμημα της κοινότητας μάθησης μεταξύ των διδασκόντων/διδασκουσών και των διδασκομένων.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) είναι μία μορφή εκπαίδευσης, στην οποία ο διδάσκων/η διδάσκουσα ή συμμετέχει στην κοινότητα αυτή ως συντονιστής/διαμεσολαβητής ή δε συμμετέχει και λειτουργεί ως δημιουργός και

εμπνευστής της, αξιοποιώντας όμως και στις δύο περιπτώσεις ποικίλες εκπαιδευτικές τεχνικές μαθησιακής υποστήριξης.

Η χρήση πολλών και διαφορετικών εκπαιδευτικών τεχνικών, ατομικών ή ομαδικών, αποσκοπεί στη δημιουργία θετικού κλίματος στην κοινότητα, ώστε οι φοιτητές/φοιτήτριες να χτίσουν την επικοινωνία με όλα τα μέλη της ομάδας, να εμπεδώσουν και να εμπλουτίσουν τις προϋπάρχουσες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες και ταυτόχρονα να προετοιμαστούν κατάλληλα, για να αφομοιώσουν την καινούργια γνώση.

Με αυτές τις εκπαιδευτικές τεχνικές, οι διδασκόμενοι/διδασκόμενες ενεργοποιούνται και λειτουργούν σταδιακά σε μια αυτόνομη πορεία αυτορρύθμισης, ανακάλυψης και μάθησης, τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο και παράλληλα οι διδάσκοντες/διδάσκουσες υποστηρίζουν από απόσταση την ύψιστη λειτουργία της κοινότητας μάθησης.

Τεχνικές διαμόρφωσης θετικού κλίματος στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ο διδάσκων/η διδάσκουσα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο ως προς την επιλογή των κατάλληλων ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών, αφού πρέπει να σχεδιάσει και να προγραμματίσει όλα όσα απαιτούνται για μια ολοκληρωμένη μαθησιακή διαδικασία. Οι τεχνικές αυτές σχετίζονται με τη γενικότερη φιλοσοφία που υιοθετεί ο διδάσκων/η διδάσκουσα για τη διδασκαλία, φανερώνουν τη μεθοδολογία του/της και τις καλές πρακτικές που εφαρμόζει με στόχο ο διδασκόμενος/η διδασκόμενη αλλά και η ομάδα συνολικά να τίθενται στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, να ενθαρρύνονται, να ενδυναμώνονται και να αλληλεπιδρούν αποτελεσματικά μεταξύ τους (Μαρτσούκου & Παπαδημητρίου, 2019). Οι εκπαιδευτικές τεχνικές, που δύναται να επιλέξουν τα μέλη της κοινότητας με σκοπό τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, μπορούν να διακριθούν σε αυτές που είναι «ανθρωποκεντρικές» και εφαρμόζονται: α) από τον διδάσκοντα/στη διδάσκουσα, β) από τον διδασκόμενο/τη διδασκόμενη, γ) από την ομάδα των διδασκομένων και σε αυτές που είναι «ψηφιακές» και στις οποίες αξιοποιούνται τεχνολογικά μέσα.

Όπως αποτυπώνεται στη βιβλιογραφία, η προκαταρκτική τεχνική για τη δημιουργία θετικού κλίματος από τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα είναι η παρουσίαση του

διδασκτικού συμβολαίου/συμβολαίου συνεργασίας με την ομάδα, με το οποίο όλα τα μέλη γίνονται κοινωνοί, πληροφορούνται και συναινούν για την πορεία των εργασιών τους και για τις μεθόδους συνεργασίας ώστε να προκύψει το βέλτιστο αποτέλεσμα στη μαθησιακή διαδικασία (Guedeut & Pepin, 2018). Έπειτα, μια άλλη τεχνική είναι η εισήγηση από τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα, η οποία του/της δίνει τη δυνατότητα να προγραμματίσει τη ροή της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να ελέγξει την αποτελεσματικότητα των στόχων που έχει θέσει από την αρχή. Ταυτόχρονα, με την εισήγηση, πολλές φορές επιλέγεται και η επίδειξη ως επιπλέον τεχνική, προκειμένου να γίνει πιο παραστατική η εισήγηση, αφού μπορούν να επιλεγούν εικόνες ή γραφήματα με στόχο την ενεργοποίηση των αισθήσεων και την καλύτερη κατανόηση του αντικειμένου με πιο πρακτικό τρόπο (Dorgu, 2015). Στη συνέχεια, στο πλαίσιο δημιουργίας ομάδας μάθησης, χρησιμοποιείται ως τεχνική η συζήτηση, με στόχο να εμπλακούν ενεργητικά οι συμμετέχοντες στο θέμα, να καλλιεργηθεί η ενεργητική ακρόαση και να ενδυναμωθεί η αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας (Mercer & Dawes, 2014). Οι αμοιβαίες συμβουλές και η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των συνεκπαιδευόμενων καλλιεργούν και τη συνεργασία, καθώς τους δίνουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν εμπειρίες, σκέψεις και κρίσεις, οδηγούμενοι προς τη συνεργατική μάθηση. Τέλος, με την άτυπη συζήτηση μεταξύ των διδασκομένων, ειδικά στην εναρκτήρια Ο.Σ.Σ., επιτυγχάνεται η αλληλογνωριμία μεταξύ των μελών της ομάδας και αποτυπώνεται η έκφραση του καλωσορίσματος, δημιουργώντας ένα φιλικό κλίμα με δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης, απαραίτητο για την ομαλή συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Brookfield, 2013).

Μελέτες και έρευνες έχουν εστιάσει σε μια άλλη εκπαιδευτική τεχνική, αυτή των ερωτήσεων-απαντήσεων, που βασίζεται στη μαιευτική μέθοδο και την οποία χρησιμοποίησε ο Σωκράτης κατά τη διδασκαλία του. Ειδικότερα, πρόκειται για μια τεχνική που θέτει τις βάσεις για τη συνεργασία και τον εποικοδομητικό διάλογο μεταξύ των διδασκόντων/ουσών και διδασκομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ ο διδάσκων/η διδάσκουσα μπορεί να διαπιστώσει κατά πόσο οι διδασκόμενοι έχουν κατανοήσει το περιεχόμενο της διδασκαλίας του (Lin & Gao, 2020). Μια ομάδα ακόμη συνήθης τεχνική στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελούν οι εργασίες ανά ομάδες, οι οποίες έχουν ως στόχο την εμπλοκή των συμμετεχόντων σε

δράση, καθώς συνδέουν τη θεωρία με την πρακτική εξάσκηση, δεν απαιτούν ιδιαίτερο χρόνο προετοιμασίας και προωθούν την ευελιξία σε κάθε επιμέρους ομάδα, με στόχο βέβαια να μην διακόπτεται και η επαφή με την ολομέλεια (Αρμακόλας, κ.ά., 2019). Παράλληλα, με τις ομαδικές εργασίες προωθείται και η συν-ανάγνωση άρθρων ως τεχνική, καθώς καθίσταται ιδιαίτερα βοηθητική σε περιπτώσεις παραπομπών σε πηγές, με σκοπό τον προβληματισμό των διδασκόμενων και τη διαλεύκανση σημείων που, ενδεχομένως, δεν έχουν γίνει απόλυτα κατανοητά (Παπανδρέου, 2017). Ακόμα, η ανατροφοδότηση ως εκπαιδευτική τεχνική δίνει την ευκαιρία στους διδασκόμενους/στις διδασκόμενες να διαπιστώσουν πιθανά σκοτεινά σημεία στη γενικότερη κατανόηση και γνώση του αντικειμένου, ενώ, παράλληλα, όταν προκύπτει μετά την αυτοαξιολόγηση του διδασκόμενου/της διδασκόμενης, οδηγεί σε ευεργετικά μαθησιακά αποτελέσματα (Georgarakou, 2023).

Μια διαφορετική τεχνική, η γλώσσα του σώματος, δηλαδή οι εκφράσεις του προσώπου, οι κινήσεις του σώματος και, ειδικότερα, του κεφαλιού καθώς και οι χειρονομίες μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για ένα καλό εκπαιδευτικό κλίμα (Sigman, 2013). Ακόμα, το χιούμορ μπορεί να αποτελέσει ευεργετικό παράγοντα μάθησης, καθώς βελτιώνει την ψυχολογία του διδασκόμενου/της διδασκόμενης και τον/την βοηθάει να αποβάλλει το άγχος και τον φόβο, με τον οποίο ενδεχομένως αντιμετωπίζει το μάθημα. Επιπλέον, μειώνει την απόσταση μεταξύ των συμμετεχόντων στην εξΑΕ, ενώ βελτιώνει και τη συγκέντρωση των διδασκόμενων (McCabe, et al., 2017). Ταυτόχρονα, η ενσυναίσθηση περιλαμβάνει την ικανότητα του διδάσκοντα/της διδάσκουσας να διακρίνει τα συναισθήματα των διδασκόμενων, ενώ καλλιεργεί την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική πράξη (Mayende et al., 2017), αφού ο διδάσκων/η διδάσκουσα παίρνει τη θέση του “μαθητή” του και μπορεί να κατανοήσει ευκολότερα αυτά που αισθάνεται. Συνοδευτικά με τα προηγούμενα, στη διαμόρφωση θετικού κλίματος συντελεί και η ειλικρίνεια του διδάσκοντα/ της διδάσκουσας οπότε η ανάπτυξη ειλικρινούς σχέσης μεταξύ των δύο πλευρών αποτελεί μια ακόμα τεχνική που πρέπει να εφαρμόζεται (O’ Hare et al., 2020). Ταυτόχρονα, συμβάλλει και στην ενίσχυση της σχέσης μεταξύ διδασκόντων/ουσών και διδασκόμενων, αφού γεφυρώνει τις αποστάσεις μεταξύ τους.

Τέλος, η υποστήριξη και ενθάρρυνση είναι πολύ σημαντικές τεχνικές για την εξέλιξη των διδασκομένων, καθώς αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις όχι μόνο για τη γνωστική τους εξέλιξη αλλά και για τη συναισθηματική τους ενίσχυση, ώστε να αυτοεπιβεβαιωθούν και να συνεχίσουν την προσπάθειά τους (Παπαδημητρίου κ.ά., 2013· Duta, 2015).

Ο καταγισμός ιδεών είναι μια ακόμα δημοφιλής τεχνική που εφαρμόζεται συχνά, για να εξασφαλιστεί ένας ικανοποιητικός βαθμός συμμετοχής των διδασκομένων και για να κινητοποιηθεί η ελεύθερη έκφρασή τους και η αξιοποίηση των προηγούμενων εμπειριών τους (Μπέλλου & Μικρόπουλος, 2023).

Η μελέτη περίπτωσης, επίσης, ως τεχνική αφορά ένα υποθετικό παράδειγμα που σχετίζεται με το εξεταζόμενο αντικείμενο και στοχεύει στην ενεργοποίηση των αποδεκτών και στην προσπάθειά τους να επιλύσουν το πρόβλημα που τίθεται μέσω της πράξης και όχι μόνο σε θεωρητικό υπόβαθρο (Τσιμπουκλή & Φίλιπς, 2008).

Ακόμα, η προσομοίωση είναι μια τεχνική, κατά την οποία οι διδασκόμενοι παίρνουν μέρος σε μια κατάσταση που αναπαρίσταται, με στόχο να προσεγγίζεται η πραγματικότητα. Πρόκειται για τη συμμετοχή σε μια “εικονική πραγματικότητα”, διαδικασία που στοχεύει να εξοικειώσει τους συμμετέχοντες στη συγκεκριμένη κατάσταση, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν μια παρόμοια, πραγματική, όμως, κατάσταση στο μέλλον. Με αυτή την τεχνική οι διδασκόμενοι ασκούν την κριτική τους σκέψη και μπορούν να τροποποιήσουν τις προγενέστερες απόψεις τους (Τσιμπουκλή & Φίλιπς, 2008).

Επιπρόσθετα, το παιχνίδι ρόλων ευνοεί το βίωμα μιας κατάστασης, κατά την οποία απαιτείται η ενεργοποίηση των διδασκομένων για την αντιμετώπιση διαφόρων προβληματικών περιστάσεων. Με αυτή την τεχνική, οι διδασκόμενοι εξοικειώνονται με διάφορους ρόλους, καλλιεργούν τη φαντασία τους, κοινωνικοποιούνται και προωθούνται, μέσω κατάλληλων δράσεων, στον επανέλεγχο των προηγούμενων αντιλήψεων (Dorgu, 2015).

Παράλληλα, η χιονοστιβάδα είναι μια τεχνική που ευνοεί την ανταλλαγή των θέσεων και την ανάπτυξη του προβληματισμού πάνω σε ένα θέμα. Έτσι αναπτύσσεται μια συζήτηση από ομάδες των τεσσάρων ατόμων, τα οποία, στην ολομέλεια, καταλήγουν σε συμπεράσματα, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα (Μπέλλου & Μικρόπουλος, 2023).

Από την άλλη, η μέθοδος project ευνοεί την ενασχόληση των φοιτητών με δραστηριότητες που διαρκούν σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και απασχολεί τους διδασκόμενους σε ομάδες, στις οποίες πρέπει όλοι, με πνεύμα συνεργασίας, να δραστηριοποιούνται για την επίτευξη του διδακτικού στόχου, με καθορισμένο από την αρχή χρονικό όριο (Maluyga & Petrosyan, 2022).

Ακολούθως, η εργασία σε μικρές ομάδες ενεργοποιεί περισσότερο την πρωτοβουλία αυτών και, ενώ μειώνεται η αλληλεπίδραση συγκριτικά με τις μεγαλύτερες ομάδες, αυξάνεται το αίσθημα ευθύνης, που μπορεί να οδηγήσει σε αρτιότερο αποτέλεσμα. Αξίες όπως η διαφορετικότητα και η κοινωνική παρουσία ενισχύονται με την τεχνική της ανάθεσης εργασίας σε ομάδες, αφού οι εκπαιδευόμενοι αλληλεπιδρούν, αισθάνονται μέλη μιας κοινότητας και δύνανται να προβάλλουν τις απόψεις τους με θάρρος, ακόμα και αν είναι διαφορετικές από αυτές των άλλων μελών, στηρίζοντας έτσι τον πλουραλισμό των ιδεών (Burke, 2011).

Επιπλέον, σχετικά με τις εκπαιδευτικές τεχνικές που αξιοποιούν τα τεχνολογικά μέσα, έχουν γνωρίσει μια αξιοσημείωτη ανάπτυξη και εξέλιξη τις τελευταίες δεκαετίες και χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο από διδάσκοντες/ουσες και διδασκόμενους/ες για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της διαδικτυακής συζήτησης, της δυνατότητας διαμοιρασμού πολλών διαφορετικών απόψεων, επίλυσης αποριών και ανάρτησης υλικού, χρήσιμου για μελέτη και εμβάθυνση, το forum ευνοεί τη συμμετοχή, πέρα από τα όρια της σύγχρονης “τάξης”, την αλληλογνωριμία και το διαμοιρασμό απόψεων και σκέψεων, ενισχύοντας την κοινωνική παρουσία και διευκολύνοντας έτσι και τους πιο διστακτικούς διδασκόμενους να εκφραστούν ελεύθερα και χωρίς φόβο (Angelaki & Mavroidis, 2013). Επίσης, ομοίως η χρήση των chat rooms προωθεί τη συνεργασία και τη δημιουργία ενός κλίματος αλληλεξάρτησης, που ευνοεί την αλληλοβοήθεια, την επικοινωνία και την ενεργητική συμμετοχή όλων των μελών (Τζιμογιάννης, 2017), ενώ μειώνει την ανασφάλεια για την περίπτωση αποτυχίας. Παράλληλα, η διαδικτυακή συζήτηση με οποιοδήποτε άλλη εφαρμογή κοινωνικής δικτύωσης, όπως Twitter, Facebook, Viber κ.ά., έχει το πλεονέκτημα της ευρείας διάχυσης των απόψεων, την ενίσχυση της κοινωνικής παρουσίας του ατόμου και

του αισθήματος ικανοποίησης ότι αποτελεί μέλος μια κοινότητας μάθησης (Purwanto et al., 2022).

Ακολούθως, στην εύχρηστη και γρήγορη μορφή επικοινωνίας μεταξύ διδασκομένων και μεταξύ διδάσκοντα/ουσας και διδασκομένων συμβάλλει το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), για αυτόν τον λόγο θεωρείται από τα πιο σημαντικά εκπαιδευτικά μέσα στην εξΑΕ (Berry, 2019).

Επιπρόσθετα, το βίντεο αποτελεί ένα από τα κύρια μέσα προβολής του εκπαιδευτικού υλικού, αφού είναι πολύ εύχρηστο και ελκυστικό και μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της επίδοσης των διδασκομένων (Lionarakis et al, 2018). Επίσης, καλλιεργεί την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφού, με τα συμπληρωματικά σχόλια που μπορεί να περιλαμβάνει, ενισχύει την ενεργητική μελέτη του υλικού (Benkada & Mocozet, 2017).

Το podcast, επίσης, συντελεί στη διαφόρων μορφών επιτυχή επικοινωνία μεταξύ των διδασκόντων/ουσών και των διδασκομένων και ενισχύει την αίσθηση της προσέγγισης μεταξύ τους (Lionarakis et al, 2018).

Επιπρόσθετα, οι εφαρμογές της Google, όπως το Google docs και Google forms, εύχρηστες και δημοφιλείς, διαθέτουν κυρίαρχο ρόλο προς την επίτευξη της μάθησης και καλλιεργούν ένα κλίμα οικειότητας και άμεσης επικοινωνίας μεταξύ των δύο πλευρών, με στόχο τη διευκόλυνση της εκπαιδευτικής πράξης και τη δημιουργία αίσθησης μιας κοινότητας. (Anastasiades & Kotsidis, 2013).

Τέλος, τα wikis και τα Padlet βοηθούν τους διδασκόμενους να αναλάβουν ένα πιο ενεργό ρόλο τη διαδικασία της μάθησης και, παράλληλα, να αναπτύξουν μια κριτική στάση απέναντι στη νέα πληροφορία που προσλαμβάνουν, να καλλιεργήσουν δεξιότητες δημιουργίας και επεξεργασίας της γνώσης και να λειτουργούν με ομαδικό και συνεργατικό πνεύμα (Anastasiades & Kotsidis, 2013).

Μεθοδολογία έρευνας

Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η αξιοποίηση εκπαιδευτικών τεχνικών από τους/τις διδάσκοντες/διδάσκουσες ως εργαλείων δημιουργίας θετικού κλίματος με

τους/τις φοιτητές/φοιτήτριες του ΕΑΠ σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας είναι τα εξής:

- 1) Ποιες εκπαιδευτικές τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν από πλευράς διδασκόντων/διδασκουσών αλλά και διδασκομένων στα ΜΠΣ «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης- Επιστήμες της Αγωγής (ΕΤΑ)» της σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του ΕΑΠ και «Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών (ΚΦΕ)» της σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΑΠ προκειμένου να διαμορφωθεί θετικό κλίμα;
- 2) Ποιες ενεργητικές-συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές συνέβαλαν σε μεγαλύτερο βαθμό στη διαμόρφωση θετικού κλίματος στα δύο ΜΠΣ;
- 3) Ποιες ενεργητικές-συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα στη διαμόρφωση θετικού κλίματος στα δύο ΜΠΣ;
- 4) Ποιες είναι οι διαφορετικές επιλογές των διδασκόντων/των διδασκουσών και των διδασκομένων ως προς τις προαναφερθείσες τεχνικές που εφαρμόζονται στα δύο ΜΠΣ;

Αρχικά, το δείγμα στην παρούσα έρευνα ήταν μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες από τη σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών του ΕΑΠ και συγκεκριμένα από το ΜΠΣ «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης- Επιστήμες της Αγωγής (ΕΤΑ)» και από τη σχολή Θετικών Επιστημών του ΕΑΠ από το ΜΠΣ «Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών (ΚΦΕ)». Από την πρώτη σχολή (ΕΤΑ), συμμετείχαν 15 μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες (12 φοιτήτριες και 3 φοιτητές). Η επιλογή του δείγματος έγινε από διαφορετικές ομάδες εργασίας (ΗΛΕ), ώστε να είναι σε θέση να καταθέσουν την πολύτιμη εμπειρία τους μετά από την επαφή τους με διαφορετικούς καθηγητές-συμβούλους/διαφορετικές καθηγήτριες-συμβούλους (Κ.Σ). Από τη δεύτερη σχολή (ΚΦΕ) συμμετείχαν 12 μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες (7 φοιτήτριες και 5 φοιτητές) από δύο διαφορετικά έτη σπουδών. Και στις δύο περιπτώσεις, προτιμήθηκε οι συμμετέχοντες/ουσες να μη βρίσκονται στην αρχή του προγράμματος και να έχουν ολοκληρώσει θεματικές ενότητες (4 εξαμηνιαίες στην ΕΤΑ και 2 ετήσιες στην ΚΦΕ), ώστε να έχουν ήδη σχηματίσει μια ολοκληρωμένη αντίληψη για το συγκεκριμένο θέμα.

Επίσης, καθώς τα ερευνητικά ερωτήματα ζητούσαν κυρίως την εμπειρία και την άποψη των διδασκομένων σχετικά με τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε να ληφθούν ποιοτικά δεδομένα (Mills et al., 2017) Τα ερωτήματα επικεντρώθηκαν στις τεχνικές που εφαρμόστηκαν κατά την πορεία τους στο ΜΠΣ για τη διαμόρφωση θετικού κλίματος (από τους διδάσκοντες/ τις διδάσκουσες, τους φοιτητές/ τις φοιτήτριες, τη φοιτητική ομάδα με τη χρήση ή όχι τεχνολογικών μέσων) καθώς και την άποψή τους σχετικά με τα αποτελέσματα της εφαρμογής τους. Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν οι ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις και τα προσχεδιασμένα ερωτήματα της συνέντευξης βασίζονταν στα προαναφερθέντα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα.

Πριν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, έγινε πιλοτική εφαρμογή των ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε δύο άτομα, τα οποία εξαιρέθηκαν από την ερευνητική διαδικασία, ώστε να διαπιστωθούν πιθανά λάθη και να υπολογιστεί ο χρόνος υλοποίησής τους (Mills et al., 2017). Στη συνέχεια, οι ερευνήτριες απέστειλαν στους διδασκόμενους/ες διαδικτυακά μια λίστα με τεχνικές διαμόρφωσης θετικού κλίματος, η οποία προέκυψε μετά από σχετική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Δόθηκε στους/στις ερωτηθέντες διδασκόμενους/ες λίγος χρόνος για τη μελέτη της λίστας και έπειτα λήφθηκαν τηλεφωνικά οι συνεντεύξεις, αφού ενημερώθηκαν για την εμπιστευτικότητα των δεδομένων. Τέλος, όσον αφορά την εγκυρότητα των συνεντεύξεων, οι ερευνήτριες προσπάθησαν να είναι αμερόληπτες, κάνοντας σαφείς ερωτήσεις χωρίς προσωπικές παρεμβολές και καταγράφοντας τις απαντήσεις όπως ακριβώς ειπώθηκαν (Mills et al., 2017).

Ερευνητικά δεδομένα

Τα δεδομένα τόσο από τις συνεντεύξεις σε μεταπτυχιακούς φοιτητές/μεταπτυχιακές φοιτήτριες του ΜΠΣ ΕΤΑ όσο και σε μεταπτυχιακούς φοιτητές/μεταπτυχιακές φοιτήτριες του ΜΠΣ ΚΦΕ χωρίστηκαν σε τέσσερις κατηγορίες σχετικά με τις τεχνικές: α)που εφαρμόζονται από τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα, β)που επιθυμεί ο διδασκόμενος/η διδασκόμενη να εφαρμόζονται σε ατομικό ή σε ομαδικό πλαίσιο, γ)που δεν προτιμώνται από τον διδασκόμενη/ τη διδασκόμενη να εφαρμόζονται σε ατομικό ή σε ομαδικό πλαίσιο και δ)που

αξιοποιούν τα τεχνολογικά μέσα σε ομαδικό πλαίσιο, με σκοπό τη διαμόρφωση θετικού κλίματος.

Ερευνητικά δεδομένα από συνεντεύξεις μεταπτυχιακών φοιτητών ETA

Οι απαντήσεις στις συνεντεύξεις περιείχαν αρκετές εκπαιδευτικές τεχνικές που καταγράφονται στη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία και οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν από πλευράς διδασκόντων/διδασκουσών αλλά και διδασκομένων στο ΜΠΣ «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης- Επιστήμες της Αγωγής (ETA)» της σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του ΕΑΠ, προκειμένου να διαμορφωθεί θετικό κλίμα. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο διδακτικό συμβόλαιο, τη συζήτηση (τυπική και άτυπη), τις ομαδικές εργασίες, τον καταϊγισμό ιδεών, και την ανατροφοδότηση. Επιπλέον, σημειώθηκαν τεχνικές των διδασκόντων/ουσών που είχαν σχέση με τη γλώσσα του σώματος, το χιούμορ, την ενσυναίσθηση, την ειλικρίνεια, την υποστήριξη, την ενθάρρυνση προς τους διδασκόμενους/τις διδασκόμενες καθώς και τεχνικές με τη χρήση τεχνολογικών μέσων όπως η συμμετοχή σε forum, η συζήτηση σε chat rooms και μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τα οπτικοποιημένα κείμενα (video), τις εφαρμογές google και τα wikis.

Περισσότερο όμως από αυτές τις τεχνικές αναφέρθηκαν στα παρακάτω. Συγκεκριμένα, στις συνεντεύξεις τους, η πλειοψηφία των ερωτώμενων φοιτητών/τριών της ETA (9/15) σημείωσε ότι η δυνατότητα για συχνή επικοινωνία με τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα συνετέλεσε στη διαμόρφωση θετικού κλίματος και ανέφεραν ότι οι περισσότεροι διδάσκοντες/ουσες επιχειρούν μια πρώτη επικοινωνία, είτε μέσω τηλεφώνου, είτε διαδικτυακά είτε και με τους δύο τρόπους, ώστε να εμψυχώσουν, να δώσουν πληροφορίες αλλά και να γνωρίσουν κάποιες ιδιαιτερότητες των φοιτητών/τριών. Φοιτήτρια σημείωσε: «είχα πολύ άγχος για το τι θα συναντήσω και το τηλεφώνημα του ΚΣ πριν την πρώτη ΟΣΣ με βοήθησε πολύ να ξεκινήσω με καλύτερη και πιο αισιόδοξη διάθεση».

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα σημείωσαν ως θετικά στοιχεία τον καταϊγισμό ιδεών, τον ισότιμο διάλογο και την άτυπη συζήτηση. Ειδικότερα, για την τεχνική του καταϊγισμού ιδεών, σημείωσαν ότι «με αυτή»

εντοπίστηκαν οι βασικές ιδέες και διαμοιράστηκαν στους άλλους. Μάλιστα, 2 φοιτητές συνδύασαν τη συγκεκριμένη τεχνική με τη δημιουργία ομάδων και σημείωσαν ότι είναι ωραίο να ακούγονται ιδέες όλων και να νιώθουν όλοι άνετα να εκφραστούν. Στη συνέχεια, σχετικά με την άτυπη συζήτηση αναφέρθηκε πως μέσω αυτής «επιτεύχθηκε η γνωριμία μεταξύ των μελών της ομάδας, καλλιεργήθηκε το αίσθημα του ανήκειν και συνέβαλε στη δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης»

Η εμπύχωση από τους διδάσκοντες/ τις διδάσκουσες αποτελεί, σύμφωνα με τους φοιτητές, βασική τεχνική- στρατηγική διαμόρφωσης θετικού κλίματος. Αρκετοί ερωτώμενοι (11/15) σημείωσαν ότι υπήρξαν προσπάθειες εμπύχωσης εκ μέρους των ΚΣ τόσο σε προφορικό (κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ) όσο και σε γραπτό λόγο (μέσω e-mail) και αναγνωρίζουν την προσπάθεια αυτή ως θετική. Ειδικότερα, ερωτώμενος/η σημείωσε ότι η εμπύχωση δημιουργεί κλίμα υποστήριξης, ενθουσιασμού και συμπαράστασης στις δύσκολες στιγμές.

Σύμφωνα με τους φοιτητές/τις φοιτήτριες της ΕΤΑ, επικουρικά με την εμπύχωση, λειτουργεί θετικά η ενσυναίσθηση και το χιούμορ. Οι ερωτώμενοι/ες τόνισαν την αξία και τη μεγάλη σημασία που έχουν για εκείνους στη διαμόρφωση θετικού κλίματος. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε πως η ενσυναίσθηση βοηθάει τον/την ΚΣ να αντιληφθεί τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων και εν συνεχεία να επικοινωνεί μαζί τους σε κλίμα οικειότητας και σιγουριάς και το χιούμορ ενισχύει το κλίμα οικειότητας. Στα παραπάνω πρέπει να συμπληρωθεί και η γλώσσα σώματος. Παρόλο που τα μαθήματα ήταν διαδικτυακά και δεν φαίνεται ολόκληρο το σώμα των ΚΣ, αρκετοί φοιτητές/αρκετές φοιτήτριες ανέφεραν ότι συντελεί στη διαμόρφωση θετικού κλίματος.

Από πλευράς ομάδας, η ομαδική συγγραφή κειμένου επιλέχθηκε από 9 ερωτηθέντες/είσες ως βασική τεχνική για την επίτευξη του θετικού κλίματος καθώς όπως ανέφερε φοιτητής: «η ομάδα λειτουργεί ως παράγοντας παρακίνησης των μελών να συμμετάσχουν εποικοδομητικά στην εκπόνηση της εργασίας» και «η ομαδική συγγραφή κειμένου καλλιεργεί τη συνεργασία, την επικοινωνία και την ομαδικότητα».

Έπειτα, η χρήση των social media (Twitter, Facebook, Viber) κατά τη διάρκεια του ΜΠΣ επιλέχθηκε από αρκετούς/ές ερωτώμενους/ες καθώς συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αίσθησης του ανήκειν. Ένας εξ αυτών επεσήμανε ότι «η ανταλλαγή

απόψεων στα ΜΚΔ ενίσχυσε το αίσθημα του ανήκειν, την ομαδικότητα και την ανταλλαγή απόψεων». Ομοίως, αρκετοί/ές ερωτηθέντες/είσες (8/15), δήλωσαν ότι τα video και τα podcasts έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν επικουρικά στη διαμόρφωση θετικού κλίματος και τους/τις βοήθησαν στην πορεία τους στο ΜΠΣ. Από τις συνεντεύξεις προέκυψαν, βέβαια, και τεχνικές που σε άλλους είχαν θετικό αντίκτυπο και σε άλλους όχι. Για παράδειγμα, αρκετοί ήταν αυτοί που σημείωσαν την ανατροφοδότηση ως βασικό άξονα της διαδικασίας διαμόρφωσης θετικού κλίματος αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί και αμελητέο το πλήθος των φοιτητών που δεν αναγνωρίζουν τη συμβολή της. Συγκεκριμένα, οι 8 στους 15 ερωτηθέντες απάντησαν ότι στο καλό κλίμα συνέβαλε η ανατροφοδότηση σημειώνοντας πως είχε αντίκτυπο στην αυτοπεποίθησή τους καθώς τους παρέιχε σιγουριά σχετικά με τις γνώσεις. Στον αντίποδα, πέντε φοιτητές δήλωσαν ότι, παρόλο που θεωρητικά η ανατροφοδότηση έχει τις βάσεις για να δημιουργηθεί θετικό κλίμα, δεν συνετέλεσε ιδιαίτερα στη διαμόρφωσή του γιατί δεν συμπεριλαμβάνει τον διάλογο αλλά περισσότερο την υπόδειξη των αδύναμων σημείων. Ομοίως, άλλοι φοιτητές θεωρούν το διδακτικό συμβόλαιο μεταξύ διδασκόντων/ουσών και φοιτητών/τριών σημαντικό για τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, αφού τους παρέχει ασφάλεια και άλλοι το εντελώς αντίθετο γιατί προκαλεί άγχος, το οποίο έχει αρνητικό αντίκτυπο στο θετικό κλίμα.

Εκτός από τα παραπάνω, τα οποία σύμφωνα με τις απαντήσεις συνετέλεσαν στη διαμόρφωση θετικού κλίματος, οι ερωτώμενοι/νες αναφέρθηκαν και σε τεχνικές που θεωρούν ότι, παρόλο που εφαρμόστηκαν, δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (9/15) ανέφερε ως τεχνική που δεν συμβάλλει ιδιαίτερα στη διαμόρφωση θετικού κλίματος την αποστολή μηνυμάτων μέσω forum. Μάλιστα φοιτήτρια σημείωσε ότι δεν επιθυμεί να την παρακολουθούν τα μάτια του «Big Brother». Άλλος φοιτητής σημείωσε ότι παρόλο που οι αρχές που το διέπουν είναι καλές, είναι πολύ επίσημο για να βοηθήσει στη διαμόρφωση θετικού κλίματος. Υπήρξε, όμως, μία φοιτήτρια που αναγνώρισε τα θετικά του forum και σημείωσε ότι την βοήθησε πολύ σε κάποιες περιπτώσεις, ειδικά στην αρχή, όταν της ζητήθηκε να παρουσιάσει τον εαυτό της μέσω μιας ανάρτησης.

Όσον αφορά την κοινότητα μάθησης, 5 ερωτώμενοι/ες σημείωσαν ότι μολονότι θεωρητικά θα ήταν κάτι που θα συντελούσε στη διαμόρφωση θετικού κλίματος,

κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στην ΕΤΑ δεν διαπίστωσαν να έχει δημιουργηθεί κοινότητα μάθησης (όπως αυτή αναφερόταν στα εγχειρίδια του ΜΠΣ) με πρωτοβουλία των διδασκόντων/ουσών.

Τέλος, θα ήταν καλό να σημειωθεί ότι ορισμένες τεχνικές όπως εισήγηση, επίδειξη, ανάγνωση άρθρων, μελέτη περίπτωσης, παιχνίδι ρόλων, χιονοστιβάδα και project δεν αναφέρθηκαν σε καμία συνέντευξη ως τεχνικές που συναντήθηκαν κατά τη διάρκεια του ΜΠΣ ΕΤΑ.

Ερευνητικά δεδομένα από συνεντεύξεις μεταπτυχιακών φοιτητών ΚΦΕ

Σχετικά με τις εκπαιδευτικές τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν από πλευράς διδασκόντων/διδασκουσών αλλά και διδασκομένων στο ΜΠΣ «Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών (ΚΦΕ)» της σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΑΠ, οι απαντήσεις είχαν κάποια κοινά σημεία με αυτές των μεταπτυχιακών φοιτητών της ΕΤΑ αλλά και κάποια διαφορετικά. Αναφέρθηκαν στη σημασία της συνεργασίας και της συζήτησης στο πλαίσιο της ομάδας, την εισήγηση, την τεχνική των ερωταπαντήσεων, τον καταιγισμό ιδεών καθώς και την ανατροφοδότηση από τους διδάσκοντες/τις διδάσκουσες. Επιπλέον, σημείωσαν ως τεχνικές που συνάντησαν από πλευράς διδασκόντων/ουσών το χιούμορ, τη χρήση κατάλληλης γλώσσας σώματος, την επίδειξη ενσυναίσθησης και τη διαρκή υποστήριξη και ενθάρρυνση. Σχετικά με τα τεχνολογικά μέσα, έγινε αναφορά στη χρήση του forum, των μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τις διαδικτυακές συζητήσεις μέσω μέσων κοινωνικής δικτύωσης καθώς και τον διαμοιρασμό αρχείων μέσω εφαρμογών της google όπως google docs και google forms.

Στις απαντήσεις τους, επικεντρώθηκαν περισσότερο στη διαμόρφωση θετικού κλίματος μέσω της διευκόλυνσης της επικοινωνίας εκ μέρους των διδασκόντων/ουσών. Οι περισσότεροι/ες (8/12) ανέφεραν ότι η επικοινωνία συντελεί στη διαμόρφωση θετικού κλίματος, γιατί μέσω αυτής μειώνεται το άγχος τους, καθώς γνωρίζουν ότι μπορούν να απευθυνθούν ανά πάσα στιγμή στον διδάσκοντα/στη διδάσκουσα για βοήθεια.

Επιπλέον, από πλευράς διδασκόντων/ουσών, θεωρούν σημαντικά στοιχεία την ειλικρίνεια και το χιούμορ. Η πλειοψηφία (9/12) δήλωσε ότι οι διδάσκοντες/ουσες δείχνουν ειλικρινείς και ότι η ανειλικρίνεια είναι «εχθρός του θετικού κλίματος»,

χωρίς να έχει διαπιστωθεί κάτι τέτοιο στην ΚΦΕ. Όσον αφορά το χιούμορ, αναφέρθηκε πως όταν απουσιάζει, δεν υπάρχει καλό κλίμα καθώς οι φοιτητές δεν έχουν διάθεση να συμμετάσχουν στο μάθημα. Μάλιστα, φοιτήτρια ανέφερε ότι οι πλειοψηφία των διδασκόντων/ουσών διέθεταν χιούμορ και έτσι περνούσε πιο ευχάριστα η ώρα της ΟΣΣ. Σχετικά με τη γλώσσα σώματος, 5/12 ανέφεραν ότι είναι πολύ σημαντική για τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, παρόλο που η εξΑΕ δε βοηθάει πολύ στο να αναδειχθεί. Συγκεκριμένα, φοιτήτρια σημείωσε: «σίγουρα δεν μπορείς να αντιληφθείς όλα τα σήματα που σου δίνει το σώμα του ΚΣ στην εξΑΕ γιατί βλέπεις μόνο ένα πρόσωπο σε μία οθόνη αλλά επειδή έχουμε συνηθίσει στη δια ζώσης διδασκαλία που η γλώσσα του σώματος είναι σημαντική, ψάχνουμε να πιαστούμε από αυτήν ακόμα και στην εξΑΕ.

Επιπλέον, αρκετοί ερωτηθέντες (7/12) θεωρούν πολύ σημαντικό τον διάλογο που ξεκινάει ο διδάσκων/η διδάσκουσα για θέματα που χρειάζονται περισσότερη ανάλυση, καθώς τους βοηθάει να «αποσυμπιεστούν». Φοιτητής, βέβαια, σημείωσε ότι ενώ οι διδάσκοντες/ουσες ενθαρρύνουν το διάλογο και οι φοιτητές τον επιζητούν, υπάρχουν φορές που «κρύβονται» πίσω από την απόσταση. Εξίσου σημαντική με τον διάλογο με τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα, οι περισσότεροι ερωτηθέντες (8/12) θεωρούν την άτυπη συζήτηση τόσο εντός όσο και εκτός των ΟΣΣ και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φαίνεται να διευκολύνουν τη διεξαγωγή της. Αξίζει να αναφερθεί πως υπήρξε ομοφωνία στην απάντηση ότι οι ίδιοι/ες διδάσκοντες/ουσες πρότειναν τη δημιουργία ομάδας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ώστε να μπορούν να επικοινωνούν άμεσα μεταξύ τους οι φοιτητές/τριες, κάτι που συνετέλεσε ιδιαίτερα στη διαμόρφωση θετικού κλίματος, εφόσον αναπτύχθηκε το αίσθημα ότι ανήκουν σε ομάδα παρόλο που δεν είχαν συναντηθεί μεταξύ τους ποτέ. Για αυτούς, η δημιουργία ομάδας ήταν βασική τεχνική καθώς όλοι/ες δήλωσαν πως τους βοήθησε στο να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες του προγράμματος. Η δημιουργία φοιτητικής κοινότητας στην οποία μπορούσαν να αλληλεπιδράσουν, τους έκανε να μη νιώθουν μόνοι τους στην πορεία τους στο ΕΑΠ. Μάλιστα, φοιτητής ανέφερε τη δημιουργία ομάδας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως επιβεβλημένη, καθώς, λόγω της φύσης της εξΑΕ, δεν υπάρχει η καθημερινή πρόσωπο με πρόσωπο επαφή.

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και πιο συγκεκριμένα το Viber βοήθησε πάρα πολύ στη διαμόρφωση θετικού κλίματος. Φοιτητής ανέφερε ότι την προηγούμενη χρονιά δεν έτυχε να ενημερωθεί σχετικά με την ύπαρξη ομάδας και ένιωθε «τρομακτική μοναξιά» στην πορεία του. Όσον αφορά τα τεχνολογικά μέσα, σχεδόν όλοι οι φοιτητές της ΚΦΕ (11/12) είπαν ότι δεν συνηθίζεται να χρησιμοποιούνται στις ΟΣΣ, πέραν των παρουσιάσεων powerpoint. Σημείωσαν, όμως, ότι και οι ίδιοι δεν επιζητούν κάτι τέτοιο. Μάλιστα, ένας φοιτητής αναφερόμενος στη χρήση του kahoot, σημείωσε ότι δεν το θεωρεί απαραίτητο για τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, γιατί του φαίνεται ότι προορίζεται για μικρότερες ηλικιακές ομάδες.

Οι φοιτητές/τριες του ΜΠΣ ΚΦΕ δεν αναφέρθηκαν ιδιαίτερα σε τεχνικές που δεν έχουν αποτέλεσμα, αλλά σε στοιχεία του προγράμματος που αποτρέπουν τη δημιουργία θετικού κλίματος, όπως η ακολούθηση του χρονοδιαγράμματος, η υλοκεντρική δομή των ΟΣΣ και η ανάθεση εργασιών που αυξάνουν το άγχος των φοιτητών. Επιπλέον, η πλειοψηφία των φοιτητών της ΚΦΕ (9/12) ανέφερε το forum ως μη αποτελεσματικό, είτε γιατί δεν υπάρχει αμεσότητα είτε γιατί συμμετέχουν και οι ΚΣ σε αυτό, οπότε οι φοιτητές νιώθουν κάποιος να τους παρακολουθεί. Είναι ενδεικτικό αυτό που σημείωσε φοιτήτρια ότι «το forum είναι σαν να θες να βγεις για καφέ με φίλους σου και να έρχεται μαζί σου ο καθηγητής».

Ομοίως, με τις απαντήσεις των φοιτητών/τριών της ΕΤΑ, και από τις απαντήσεις των φοιτητών της ΚΦΕ έλειπαν κάποιες τεχνικές. Συγκεκριμένα, οι φοιτητές/τριες δεν αναφέρθηκαν καθόλου στο διδακτικό συμβόλαιο, την ανάγνωση άρθρων, τη μελέτη περίπτωσης, το παιχνίδι ρόλων, τη χιονοστιβάδα, το project, τα videos και τα wikis. Η έλλειψη σχετικών αναφορών δείχνει ότι πιθανόν δεν εφαρμόστηκαν οι συγκεκριμένες τεχνικές κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου ΜΠΣ είτε από τους διδάσκοντες/τις διδάσκουσες είτε από τους διδασκόμενους/τις διδασκόμενες.

Από όλες τις παραπάνω απαντήσεις, φαίνεται ότι υπάρχουν διαφορές ως προς τις επιλεγόμενες τεχνικές από τους διδάσκοντες/τις διδάσκουσες και τους διδασκόμενους/τις διδασκόμενες των δύο ΜΠΣ όπως το διδακτικό συμβόλαιο, τη χρήση τεχνολογικών μέσων και την εισαγωγική συζήτηση των μελών της ομάδας.

Συμπεράσματα

Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας, οι φοιτητές/τριες, τόσο στην ΚΦΕ όσο και στην ΕΤΑ, επιζητούν τη δημιουργία θετικού κλίματος, καθώς ανέφεραν ότι η πορεία στο ΕΑΠ έχει ως χαρακτηριστικό την μοναχικότητα. Επίσης, διερευνώντας το πρώτο και το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, φάνηκε πως υπάρχει ομοφωνία απόψεων των συμμετεχόντων στην έρευνα πως για την ομαλή πορεία τους στο ΜΠΣ είναι απαραίτητη η δημιουργία ομάδας και η συνεργασία στο πλαίσιο αυτής. Σε αντίστοιχη έρευνα των Khan et al (2017), τονίστηκε η σημασία της ύπαρξης συνεργατικού περιβάλλοντος όπου οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να συζητούν και να διερευνούν συνεργατικά τα τιθέμενα θέματα.

Στα ίδια ερευνητικά ερωτήματα, άλλα ευρήματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων/ερωτηθεισών θεωρεί ότι η ειλικρίνεια αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των διδασκόντων/ουσων που συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικού κλίματος και την επιζητούν. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με την έρευνα των O'Hare et al., (2020) στην οποία αναφέρεται ότι οι διδάσκοντες/ οι διδάσκουσες θα πρέπει να εφαρμόζουν τεχνικές συναισθηματικής υποστήριξης όπως η ειλικρίνεια, καθώς αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης θετικού κλίματος στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Όμως, παράλληλα, κατά τη διερεύνηση του τρίτου ερευνητικού ερωτήματος, εκφράστηκαν ομόφωνα αρνητικά ως προς τη χρήση του forum, καθώς δεν κατάφεραν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους να το χρησιμοποιήσουν με τέτοιο τρόπο που να προωθηθεί το θετικό κλίμα. Το συγκεκριμένο εύρημα της έρευνας έρχεται σε συμφωνία με τα ευρήματα της έρευνας των Sibia et al. (2023), οι οποίοι, αναζητώντας τους λόγους της μη συμμετοχής στο forum, σημείωσαν ότι υπάρχει ο φόβος της διαφάνειας όσων γράφονται.

Στη συνέχεια, διερευνώντας το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα και στην ανάλυση των ευρημάτων παρατηρήθηκαν ορισμένες διαφορές σε κάποιες τεχνικές. Πιο συγκεκριμένα για την εισαγωγική γνωριμία μεταξύ των φοιτητών/τριών, διαπιστώθηκε ότι οι φοιτητές/τριες της ΕΤΑ επιθυμούν και επιμένουν περισσότερο στην εισαγωγική γνωριμία μεταξύ τους σε σχέση με τους αντίστοιχους της ΚΦΕ. Οι πιθανοί λόγοι είναι τα λιγότερα τμήματα στο ΜΠΣ ΚΦΕ και οι ετήσιες θεματικές (ενώ το ΜΠΣ ΕΤΑ έχει εξαμηνιαίες θεματικές) που έχουν ως αποτέλεσμα οι

φοιτητές/τριες της ΚΦΕ να γνωρίζονται μεταξύ τους και να μην είναι απαραίτητο να κάνουν σε κάθε θεματική δραστηριότητες γνωριμίας. Επιπλέον, μεταξύ των δύο ΜΠΣ παρατηρήθηκε διαφορά στη χρήση τεχνολογικών μέσων με σκοπό τη διαμόρφωση καλού κλίματος. Στο ΜΠΣ ΕΤΑ αναφέρθηκε η αναγκαιότητα χρήσης τεχνολογικών μέσων, ώστε να νιώσουν οι διδασκόμενοι/ες πιο ευχάριστα και άνετα, ενώ στο ΜΠΣ ΚΦΕ οι ερωτώμενοι/ες ανέφεραν ότι δεν θεωρούν απαραίτητα τα τεχνολογικά μέσα. Αυτή η διαφορά ίσως να οφείλεται στο διαφορετικό περιεχόμενο των σπουδών των δύο ΜΠΣ, καθώς το ΜΠΣ ΕΤΑ περιλαμβάνει τις ΤΠΕ που είναι απαραίτητες για την εξΑΕ, οπότε είναι λογικό οι φοιτητές να αναμένουν να συμπεριλαμβάνονται τα τεχνολογικά μέσα σε διάφορα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ στο αναλυτικό πρόγραμμα του ΜΠΣ ΚΦΕ δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο. Ένα ακόμα ιδιαίτερο εύρημα της συγκεκριμένης ποιοτικής έρευνας ήταν πως οι φοιτητές/τριες και των δύο ΜΠΣ σημείωσαν την καταλυτική σημασία της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς τους βοήθησε να περάσουν από την αίσθηση της «μοναχικότητας» που προαναφέρθηκε στην αίσθηση του «ανήκειν». Το συγκεκριμένο εύρημα συμφωνεί με την έρευνα των Bozkurt et al. (2017) στην οποία αναφέρεται ο πρωταρχικός ρόλος των ΜΚΔ καθώς εξυπηρετούν σκοπούς αλληλεπίδρασης και διαδραστικής επικοινωνίας.

Τέλος, είναι σημαντικό να καταγραφεί πως όλες οι εκπαιδευτικές τεχνικές που αξιοποιούνται στοχεύουν να δημιουργήσουν εκείνο το μαθησιακό περιβάλλον στα μέλη της κοινότητας μάθησης, στο οποίο νιώθουν ασφάλεια και ελευθερία να συζητήσουν και να μοιραστούν σκέψεις και απόψεις, χωρίς άγχος, φόβο ή ανασφάλεια (Beetham & Sharpe, 2019). Γι' αυτό, κρίνεται σημαντικό η έρευνα να επεκταθεί σε περισσότερα προγράμματα σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (προπτυχιακά -μεταπτυχιακά) σε ευρύ φάσμα φοιτητριών και φοιτητών, ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη δεξαμενή από ποσοτικά δεδομένα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Anastasiades, P., & Kotsidis, K. (2013). The challenges of Web 2.0 for education in Greece: A review of the literature. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 8(4), 19-33. <https://doi.org/10.4018/ijwltt.2013100102>
- Angelaki, C., & Mavroidis, I. (2013). Communication and social presence: the impact on adult learners' emotions in distance learning. *European Journal of Open, Distance and e-Learning*, 16(1), 78-93.
- Αρμακόλας, Σ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., & Φραγκούλης, Ι. (2019). Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός της τηλεδιάσκεψης με χρήση και αξιοποίηση συμμετοχικών – βιωματικών τεχνικών. Στο Α. Lioarakis, Ε. Manousou, Β. Ioakimidou, Μ. Niari, Α. Angeli, Κ. Sfakiotaki, & Β. Koutzeklidou (Επιμ.), *Πρακτικά 10ου Συνεδρίου για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση «Διαμορφώνοντας από Κοινού το Μέλλον της Εκπαίδευσης»* (σελ.140-149).
- Μπέλλου, Ι., & Μικρόπουλος, Α. (2023). *Ομαδοσυνεργατικές διδακτικές τεχνικές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Benkada, C., & Moccozet L. (2017). Enriched Interactive Videos for Teaching and Learning. 21st *International Conference Information Visualization. Computer Graphics, Imaging and Visualisation*, (pp. 344-349). Danvers: IEEE. <https://doi.org/10.1109/iv.2017.74>
- Berry, S. (2019). Teaching to Connect: Community-Building Strategies for the Virtual Classroom. *Online Learning Journal*, 23, 164-183. <https://doi.org/10.24059/olj.v23i1.1425>
- Beetham, H. & Sharpe, R. (2019) *Rethinking Pedagogy for a digital age*. Routledge
- Bozkurt, A., Karadeniz, A., & Kocdar, S. (2017). Social Networking Sites as Communication, Interaction, and Learning Environments: Perceptions and Preferences of Distance Education Students. *Journal of Learning for Development*, 4(3), 348-365.
- Brookfield, S. D. (2013). *Powerful techniques for teaching adults*. Jossey-Bass.
- Burke, A. (2011). Group Work: How to Use Groups Effectively. *Journal of Effective Teaching*, 11(2), 87-95.
- Dorgu, T. (2015). Different Teaching Methods: A panacea for effective curriculum implementation in the classroom. *International Journal of Secondary Education, Special Issue: Teaching methods and learning style*, 3(6),77-87. <https://doi.org/10.11648/j.ijsedu.s.2015030601.13>
- Duta, N., Panisoara, G., & Panisoara, I. (2015). The effective communication in teaching. Diagnostic study regarding the academic learning motivation to students. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*. 186, 1007-1012. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.064>
- Georgarakou, R. (2023, February 8). *How to build an Online Learning Community*. <https://www.learnworlds.com/build-online-learning-community/>
- Guedeut, G., Pepin, B. (2018). Didactic contract at the beginning of University: a focus on resources and their use. *Int J. Res Undergrad. Math Ed.*, 4, 56-73. <https://doi.org/10.1007/s40753-018-0069-6>
- Khan, A., Egbue, O., Palkie, B., & Madden, J. (2017). Active Learning: Engaging Students To Maximize Learning In An Online Course. *Electronic Journal of e-Learning*, 17(2).

- Lin, X., & Gao, L. (2020). Students' sense of community and perspectives of taking synchronous and asynchronous online courses. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 169-179.
- Lionarakis, A., Papadimitriou, S., Hartofylaka, A., Angeli, A., Tzilou, G. (2018). Η συμβολή των ψηφιακών εργαλείων στην υποστήριξη της μαθησιακής πορείας των φοιτητών/φοιτητριών της εξΑΕ: Μέρος Α: Χρήση ψηφιακών εργαλείων για τη δημιουργία ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 14(1), 104-117. <https://doi.org/10.12681/jode.18533>
- Μαρτσούκου, Α., & Παπαδημητρίου, Σ. (2019). Συγκριτική αποτίμηση της ποιότητας της μάθησης και της επικοινωνίας στο πλαίσιο των δια ζώσης και των ηλεκτρονικών Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων: Απόψεις των φοιτητών των μεταπτυχιακών προγραμμάτων Επιστήμης της Αγωγής και Εκπαίδευση Ενηλίκων του ΕΑΠ. Στο Α. Λιοναράκης, Ε. Μανούσου, Β. Ιωακειμίδου, Μ. Νιάρη, Α. Αγγέλη, Κ. Σφακιωτάκη, & Β. Κουτζεκλίδου (Επιμ.), *Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: Διαμορφώνοντας από κοινού το μέλλον της εκπαίδευσης*, (σελ. 45-61). <https://doi.org/10.12681/icodl.2292>
- Mayende, G., Prinz, A., & Isabwe, G. (2017). Improving Communication in Online Learning Systems. In *Proceedings of the 9th International Conference on Computer Supported Education*, (pp. 300-307). <https://doi.org/10.5220/0006311103000307>
- McCabe, C., Sprute, K., & Underdown, K. (2017). Laughter to learning: how humor can build relationships and increase learning in the online classroom. *Journal of Instructional Research*, 6, 4-7. <https://doi.org/10.9743/JIR.2017.9>
- Mercer, N., & Dawes, L. (2014). The study of talk between teachers and students, from the 1970s until the 2010s. *Oxford Review of Education*, 40(4), 430-445. <https://doi.org/10.1080/03054985.2014.934087>
- Mills, G. F., Gay, L. R., & Airasian, P. (2017). *Εκπαιδευτική Έρευνα, Ποσοτικές και Ποιοτικές Μέθοδοι-Εφαρμογές*. Εκδόσεις Προπομπός.
- O'Hare, A., Powell, B., Stern, M., & Bowers, E. (2020). Influence of educator's emotional support behaviors on environmental education student outcomes. *Environmental Education Research*. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1800593>
- Παπαδημητρίου, Σ., Λιοναράκης, Α., & Κόκκος, Α. (2013). Το Εγχείρημα της Επιμόρφωσης των Καθηγητών-Συμβούλων του Ε.Α.Π.: Αναπτύσσοντας Καλές Πρακτικές και Δημιουργώντας Συνθήκες Συναντίληψης στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στα *Πρακτικά του 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση*, (σελ. 128-142). <https://doi.org/10.12681/icodl.612>
- Παπανδρέου, Χ. (2017). Μετασχηματισμός κειμένου και παραγωγή επικαιροποιημένου εκπαιδευτικού υλικού για εξΑΕ μέσα από διαδικασίες συνεργασίας, αλληλεπίδρασης & συνδημιουργίας. Μελέτη περίπτωσης ομάδας φοιτητών της Θ.Ε. ΕΠΑ65 του Α.Π.ΚΥ. Στα *Πρακτικά 9^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (σελ. 79-81). Εκδόσεις: ΕΑΠ
- Purwanto, A., Fahmi, K., & Cahyono, Y. (2022). The Benefits of Using Social Media in the Learning Process of Students in the Digital Literacy Era and the Education 4.0 Era. *Journal of Information Systems and Management*, 2(2), 1-7.
- Sibia, N., Zavaleta- Bernuy, A., Williams, J., Liut, M., & Petersen, A. (2023). Student Usage of Q&A Forums: Signs of Discomfort? In *Proceedings of the 2023 Conference on Innovation and Technology in Computer Science Education V. 1*. <https://doi.org/10.1145/3587102.3588842>

Sigman, S. (2013). *The Consequentiality of Communication*. Routledge.

Τζιμογιάννης, Α. (2017). *Ηλεκτρονική Μάθηση- Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί*. Εκδόσεις Κριτική.

Τσιμπουκλή, Α., & Φίλιπς, Ν. (2010). *Εκπαίδευση εκπαιδευτών ενηλίκων. Πρόγραμμα εκπαίδευσης από απόσταση διάρκειας 100 ωρών. 1^η διδακτική ενότητα: Εισαγωγή στην εκπαίδευση ενηλίκων*. ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Γ.Γ.Δ.Β.Μ. – ΙΔΕΚΕ